

МАРИЈА ЖИВКОВИЋ

НАШТИМАНА НИТ МАШТЕ У ПОЕЗИЈИ КОЉЕ МИЋЕВИЋА

САЖЕТАК: Циљ овог рада јесте тумачење поетике Коље Мићевића посредством песничке збирке *Римџинације*. Указано је на узор Коље Мићевића у књижевном стваралаштву и у области класичне музике. Део рада обухвата тумачење Бахове музике из угла поезије Драгана Јовановића Данилова. Истакнуто је на који начин Коља Мићевић путем игре речи, анаграма, пента-анаграма, води дијалог са својим књижевним претходницима и савременицима, али и шта за њега значи уметност, првенствено поезија. Представљен је и однос Коље Мићевића према стваралаштву Францета Прешерна и Стевана Стојановића Мокрањца. Извршена је аналогија на плану осветљавања односа контрапункта у музици и у књижевном тексту.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: контрапункт, акrostих, поетика, машта, секстина, септина, стваралаштво, игра речи, анаграм

Песник, преводилац, музиколог и есејиста Коља Мићевић (1941–2020) истраживао је кроз поезију могућности језичког изражавања и снагу песничких слика коју остављају на читаоце, а изузетни преводи дела Дантеа Алигијерија, трубадурске поезије, Францета Прешерна, Виктора Игоа, Едгара Алана Поа и других аутора који представљају класике светске књижевности, означавају немерљив допринос литератури. Стваралаштво Коље Мићевића могло би се тумачити као „дивљење поезији и радост говора”¹, али и као радост стварања. Нарочито се радост осликавала у најразличитијим формама исказивања поезије, користећи се притом

---

¹ Gaston Bachelard, *Poetika sanjarije*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1982, 27.

свим стилистичким и версификацијским средствима. Песничка поигравања, изучавање акростиха и сонета, страст ка контрапункту, Дантеу Алигијерију и Јохану Себастијану Баху само су неке од одлика поезике Коље Мићевића. Тежиште овог рада усмерено је ка песничкој збирци *Римајинације*, која својом слојевитошћу представља „сложен јединствени организам који почива на дво-струкој основи осећајног и занатског стваралачког рада”.²

Песничку збирку Коље Мићевића *Римајинације* чини једанаест секстина, једна септина и два сонетна венца посвећена Стевану Стојановићу Мокрањцу и Францету Прешерну. Збирку отвара мото чији акростих указује на њен назив:

Ред, Рад
И
Мајка Машта
Али
Говорећи
Истовремено
На
Апсолутној
Црти
Избавиће
Једном
Еуридику.³

Мото представља тежњу лирског субјекта усмерену ка ставу да дисциплина, знање и машта избављају појединца из мрачног света, јер једино апсолутно добро предочено кроз читалачку дисциплину, знање и машту може јединку, метафорички представљену као Еуридику, избавити из подземног света незнања. Мајка Машта симболише максималне домете уметника у тренутку стварања – без маште и инспирације, а, коначно, ни без идеје о реализацији замисли нема уметничког дела. Овом збирком показано је да Еуридика ипак бива избављена.

„Прва” и „Друга бањалучка секстина” умногоме су сличне. „Првом бањалучком секстином” се у први мах истиче значај секстине у развоју песничког изражавања. Лирски субјекат истиче да је „секстина песнички облик ствари”⁴ који се развија у складу са земљом, прецизније, језиком на којем се ствара, јер „постоји

² Милан Кашанин, *Пољеди и мисли*, Матица српска, Нови Сад, 1978, 16.

³ Коља Мићевић, *Римајинације*, Задужбина „Петар Кочић”, Бања Лука, 2015, 2.

⁴ Исто, 5.

свуда и развија се од језика до језика”.⁵ Однос језика и земље је, такође, веома важан и налази се у тесној, нераскидивој спрези, што лирски субјекат аргументује стиховима: „Све се догађа на врху језика / А језик је ипак објава земље”.⁶ Увиђа се однос лирског субјекта према форми сестине лирике, али и њеном значају како у стваралачком смислу и језичким достигнућима, тако и у смислу рецепције.

Топос Бање Луке као коначног исходишта и утопије протеже се кроз целу збирку у којој лирски субјекат, као Икар, долеће. Поистовећивање лирског субјекта са Икаром показује његову немогућност да досегне суштину, бит језика, а самим тим и уметности. Бања Лука је свеприсутна као медијатор између сна и јаве, културе и супкултуре, уметности и шунда, маште и празнине, прецизности и нејасности песничког изражавања. Кроз песничку збирку *Риматинације* уочава се супротстављање два опречна света живота, стваралаштва, уметности, културе.

„Друга бањалучка секстина”, слично као и „Прва”, истиче жељу лирског субјекта да спозна свет. Међутим, што се више лирски субјекат том свету приближава, он је, заправо, од тог света удаљен. Игре речима и доминација женске риме са тенденцијом цикличног кретања, доприносе утиску по којем све има свој почетак, развој и крај:

Обиље стопа – један корак
Којим ћеш, када се ход кроз мрак
Оконча, зајахати тај облак
На ком се и уздиже конач:
А уз траг склупчао се просјак
Сја у оку његовом сокак.⁷

Мотив пролазности се прожима овом другом секстином и односом једног заноса и узвишености, које су исказане коначком и сликом просјака у чијем оку сја сокак, чиме су супротстављена два света различитих социјалних категорија. Иако су два света оштро супротстављена, повезује их нит која се односи на свест о томе да је све што је тренутак и материјално уједно и пролазно, пропадљиво.

Секстине исказане у форми апострофе указују на песничку традицију која је блиска лирском субјекту. Обраћање представницима трубадурске поезије (Рембо од Оранжа, Бернар де Вентадур,

⁵ Исто.

⁶ Исто.

⁷ Исто, 8.

Кристин де Пизан, Пјер де Ронсар, Агрипа д' Обиње, Гијом де Машо, Гијом Дифај, Гијом Бузињак и Арно Данијел) и истицање њихових поетика кроз анаграме указују на читалачки укус и песничку инспирацију лирског субјекта, нарочито у строфама „Секстине за шест трубадура”, које представљају својеврсни анаграм и поетичку црту песника:

Магијо могућнога: Гијом;
Рано непребољена: Арно;
Тавне руде цвет: Вентадур;
Лед и реч челиче биће: Ридел;
Мрем божанствено: Рембо;
Ви далеко у сну Сна: Видал.”⁸

Осим позива на песнике трубадурске поезије, присутно је и преплитање стилова различитих епоха, у које су уврежени мотив сна и анаграми. Они, с обзиром на чињеницу како је појам анаграма дефинисала Тања Поповић, „почивају на гласовној игри, слично игри речима, упућују на однос звука и значења у поетском тексту”⁹, па стога језик и његове могућности у стваралаштву треба посматрати као средство за досезање апсолута. Однос времена, а самим тим и памћења, у складу је са ренесансним изрекама „*Care diem*” „*Memento mori*”, али и са приказом човека као *nobilis et liber, homo universalis* и *homo faber*.

Секстина посвећена светским песникињама Сафи, Грофици од Дија, Марини Цветајевој, Кристини де Пизан, те Сор Хуани, односно Хуани Рамирез „коју су њени савременици називали ’десетом музом’ и због свог стваралаштва доводили је у везу са песникињом Сафо”¹⁰, показатељ су поштовања и дивљења лирског субјекта према песникињама којима се обраћа. Исказивао је дивљење њиховом тадашњем образовању, али и жељу да их, заборављене, актуелизује путем игре речи, односно кроз, како сам лирски субјекат наглашава, облик којим се служи, пента-анаграмом. Он је двоструки и двојезични, те се поткрада и питање појма савремености коју Марина Цветајева дефинише „показатељем једнога времена, оно по чему ће се судити о њему, истичући да је истински савремено оно што је у једном времену вечно”¹¹.

⁸ Исто, 9.

⁹ Тања Поповић, *Rečnik književnih termina*, Logos Art, Beograd, 2007, 34.

¹⁰ Коља Мићевић, *Лирска историја музике / Ог Пийаїоре го Баха I*, Службени гласник, Београд, 2011, 217.

¹¹ Marina Cvetajeva, *O umetnosti i pesništvu / Portreti*, druga knjiga, SKZ, Narodna knjiga, Beograd, 1990, 53.

Секстина посвећена српским песницима и њиховим поетикама указује на песничку линију, коју чине: Бранко Радичевић, Петар Други Петровић Његош, Лаза Костић, Владислав Петковић Дис, Бранко Миљковић и Васко Попа. Посебан значај придаје се утицају који су наведени песници вршили на касније песничке генерације:

Његов штит је речит: Његош
Збркано коло ој: Бранко
Суза непролазна: Лаза
Полуди сам у нама: Дис
Поплава плавети: Попа
Чемеран нема реч: Миљковић.”¹²

Феномен речи и речитости песника, осим код Коље Мићевића, интензивно је присутан и естетизован код Драгана Јовановића Данилова, који се у песми „Славуј, космогонија (ісона вера)” бави постојаношћу, сврхом и циљем песника и поезије, обраћајући се свету (читаоцу) који га разочарава, али и инспирише да ствара, а приликом тог стварања „Бах га је ободрио да покуша немогуће пред Богом”.¹³ Успешно досезање немогућег односи се и на српске песнике, чију би поетику, посредством игре речи, Коља Мићевић исказао секстином, те и сам досегао простор немогућег. За Драгана Јовановића Данилова „песме су овчице јер дају бело, / опнасто млеко наде”¹⁴ у писаној и изговореној речи, стога што реч има неизмерну моћ да руши и ствара, подстиче и омета, док поезија за циљ има издизање изнад зла и неспособности, незнања и површности. Кључну улогу у издизању изнад зла лирски субјекат поверава песницима, јер „песници су патријарси”¹⁵, а то песници у књижевности заиста јесу – патријарси изговорене и написане речи чија промишљања подстичу стварање и трајање у световима који су оштро подељени, чиме се песничко промишљање Драгана Јовановића Данилова може довести у везу по сличности са промишљањима Коље Мићевића. Јохан Себастијан Бах је у стваралаштву Драгана Јовановића Данилова свеprisутан у свим животним сферама – приликом промишљања о животу и уметности, те приликом схватања појма љубави, јер вољена драга свира Баха и на тај начин лирског субјекта инспирише. Тада лирски субјекат указује на то да „ко пише дрхти као једне вечери из собе виђен ковитлац

¹² К. Мићевић, нав. дело, 2015, 13.

¹³ Драган Јовановић Данилов, *Живи њеріаменї / Цїїаїїи невіђеної – рукоїиси (Кућа Бахове музике II део)*, Просвета, Београд, 1995, 18.

¹⁴ Исто, 21.

¹⁵ Исто.

пахуља око уличног лампиона”¹⁶, јер страхује да током писања неће успети да успостави савршену целину којој тежи током стварања. Највећи дар писца јесте стварање савршене речи која повезује све нити оличене речима у један беспрекоран метафорички појам дела.

Развојну линију хрватске књижевности лирски субјекат истакао је „Секстином за шест хрватских песника”, тј. кроз однос са делима Мавра Ветрановића, Антуна Густава Матоша, Тина Ујевића, Владимира Назора и Мирослава Крлеже. Стихови, који означавају дијалог лирског субјекта са поетикама наведених песника, указују на специфичност односа који лирски субјекат има према авангарди као стилској формацији. Секстинама лирски субјекат истиче поетике својих литерарних узора (Вијон, Сев, Иго, д’Обиње, Нервал, Бодлер, Данте, Хелдерлин, По, Хопкинс, Лорка, Осип), а кроз двоструке и двојезичне пента-анаграме у секстинама, представља поезију као мајку уметности, али с друге стране предочава и присуство зла у савременом друштву.

У „Септини за седам песника” присутно је исказивање поштовања лирског субјекта према поетикама оних стваралаца који су му географски блиски (Изет Сарајлић, Јован Дучић, Алекса Шантић, Душко Трифуновић, Мак Диздар, Никола Шоп):

Тези сметају утези: Изет;
Ка мањем већи кам: Мак;
Пошао куд, зар знам: Шоп;
Длан изгара по страни: Ладин;
Тад учићу се сам срећи: Дучић;
Тешко дубим дим: Душко;
Наћи што дању сним: Шантић.¹⁷

Чиме се указује на мноштво тема којима су се бавили апострофирани песници, а истичући питања која су их повезивала, а на која су својом поезијом желели да дају одговор – питања пролазности, вечности и среће. Оно што је за Кољу Мићевића „Септина за седам песника” то је за Драгана Јовановића Данилова сонет „Клепсидра” који, кроз терцете, исказује променљивост времена и околности:

Кроз бокоре слеза пернато тело птице у страху
прхне над језером – олтаром азура и сања,
корал на дну што медитира блесне, сличан сидру,

¹⁶ Исто, 118.

¹⁷ К. Мићевић, нав. дело, 2015, 17.

вода вазда жива отпочине у слапу,
отекне нујно у бездан срма обећања
кад Отац-Сабласт обрне клепсидру.¹⁸

Нарочито указујући на тренутак када мрачна страна почне да управља временом, те да је неопходно кроз време наилазити на различите препреке из којих појединац, када их превазиђе, извлачи поуку. Слично је као и када јунаци усмене књижевности, којима су препреке омогућавале прелазак из једног социјалног статуса у други, те када у борби између добра и зла ипак победи добро. Клепсидра, као и вила, означава представника митског простора који манипулише временом у контексту трајања и стварања, стога повремено пружа могућност развијању слика које су симбол једног идеалног устројства света, док, с друге стране, како би се успоставила равнотежа између два пола, тај идеално сачињен свет урушава сабласт, како би показала да је апсолут немогуће у потпуности досегнути.

„Етида без домовине” је сонетни венац посвећен Стевану Стојановићу Мокрањцу, његовом стваралаштву, складу његових композиција, а нарочито се истиче трајање његових дела. Нарочити осврт направио је лирски субјекат певајући о последњим данима живота Стевана Стојановића Мокрањца, које је провео изван домовине почетком Првог светског рата. Форма сонетног венца представља појам и значај контрапункта као начина стваралаштва. Појам контрапункта у теорији музике односи се на склад мелодија које треба да буду хармоничне, а Стеван Стојановић Мокрањац јесте био „опседнут хармонским феноменом”.¹⁹ Однос борбе добра и зла Стеван Стојановић Мокрањац исказао је својим стварањем на плану музике управо кроз парадигму победе добра, оличену у виду настанка *Руковети* и духовне музике. Мокрањчеве заслуге у оквирима духовне музике имају нарочит значај, али се, с друге стране, помиње и мрачни Хад који означава симбол Првог светског рата и изгнанство. Иновације у стваралаштву духовне музике представљају сличност између Стевана Стојановића Мокрањца и Јохана Себастијана Баха, будући да је, примера ради, Херман Хесе, тумачећи стваралаштво Јохана Себастијана Баха, истакао да „су пасије које је стварао биле свечане манифестације уметности и Creator spiritus-a”.²⁰ То би, свакако,

¹⁸ Д. Јовановић Данилов, нав. дело, 86.

¹⁹ Надежда Мосусова, *Месио С. Мокрањца међу националним школама европске музике*, сепарат, САНУ, Одељење за ликовне и музичке уметности, Београд, 1971, 122.

²⁰ Herman Hese, *Igra staklenih perli*, Narodna knjiga, Alfa, Beograd, 1994, 188.

могло да се односи и на Стевана Стојановића Мокрањца. Магистрале, односно „Кључни сонет” са акростихом „Стеван Стојановић Мокрањац” представља контрапункт између речи и мелодије/звука:

С те ванзвучне стране света
Траје, али можда и не,
Етида без отаџбине,
Вечна жалопојко цвета:
Авети Сна који ту шета
Негде к рубовима тмине
Мртве пре него што мине
Ова нова нотна сета.
Ко отвара друга врата,
Рано која рађаш склад
А остајеш непозната?
Њена крв је чиста сад,
Ако тако Анђел схвата
Целог контрапункта рад.²¹

Кољи Мићевићу је посебно надахнуће у музици представљао Јохан Себастијан Бах, пошто је своје стваралаштво темељио на контрапункту. Зато је Коља Мићевић желео, угледајући се на Баха, да успостави контрапункт између књижевности и музике. Бахово стваралаштво нарочита је фасцинација многих писаца, а из тих фасцинација проистекао је роман *Игра сџаклених њерли* Хермана Хесеа, *Изневерени њесџаменџи* – књига жанровски дефинисана као роман-есеј Милана Кундере, збирка песама Драгана Јовановића Данилова *Кућа Бахове музике* итд. Наведена дела баве се, као и збирка песама *Римаџинаџије*, присуством антике и њеним тумачењем у савременом друштву, дивљењем Баховом делу и складу који је у композиџијама остварен, потрагом за апсолутним језиком света, љубави, љубави према речима и потрагом за уметношћу. Рецепџија уметничких дела разликује се према посматрању, читању или слушању појединца, а тумачења доживљеног представљају лепецу различитих утисака јер, како је својевремено о доживљајима уметничког дела говорио Сретен Марић, „не доживљава човек исто гледајући Веласкеза, слушајући Баха, читајући Хегела. И хвала Богу што је тако. Утолико смо богатији – и слободнији.”²² Омаж Баховом стваралаштву Коља Мићевић исказао је *Лирском истџоријом музике / Ог Пџиџџоре до Баха I–IV*, бавећи се начином

²¹ К. Мићевић, нав. дело, 2015, 45.

²² Зоран Стојановић (прир.), *Среџен Марић / Разџовори*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад, 1986, 79.

на који се ствара реч, песничка слика, а нарочиту пажњу је поклањао техници стварања акростиха и игри речи у поезији кроз епохе, указујући на њихове сличности и разлике.

Однос према стварању, језику, целовитости, музици, поезији као страсти, речима као леку, животу, улози Ероса, сна, душе и књига истакнут је у сонетном венцу „У клети”, посвећеном Францету Прешерну. Став према поезији, као леку душе и тела, исказан је VII сонетом:

Поезија страст велика
зна како да свету лупне
шамар сласти свеукупне
извађене из речника.²³

Лирски субјекат истиче значај речи, језика, књиге, односно уметности у једном хаотичном, безизлазном свету који не прихвата изражајност. Као што књижевност, између осталог, путем складног и смисленог реда речи, негује ум, тако и музика, путем складног односа међу тоновима, исказује поетику епохе у којој је одређени композитор стварао, емоционалност, лајтмотив, хармоничност, жељу за трајањем, стварање као чин лепог и корисног како за композитора, тако и за слушаоца. С обзиром на то да страст према поштовању уметности и стварању има за циљ да негује духовне вредности и да представља спој лепог и корисног, односно калокагатију, уметник тежи ка бесмртности свог дела.

Осим значаја речи, неопходно је уочити смисаони потенцијал музике епохе барока. Барок је као правац у музици обележио период иновација у инструменталном смислу, као што је епоха којој је припадао Коља Мићевић пружала иновације у музичко-литерарном смислу. Наиме, у овој збирци песама приметан је одјек музике Јохана Себастијана Баха, којег Милан Кундера сматра „необичним укрштањем тенденција и историјских проблема музике”²⁴, а који је за Кољу Мићевића био откровење. Потом, не треба заобићи ни Карла Орфа, Доменика Скарлатија, Фредерика Шопена и Стевана Стојановића Мокрањца, јер их повезује једна вештина – способност стварања утемељена на принципима контрапункта. Кроз обраћање лирског субјекта песничким узорима и савременицима из домена књижевности и музике, уочава се вештина сједињавања, развијање маште, тенденције ка складу, али, најпоследње, и хармонији између писане речи/језика и звука/мелодије.

²³ К. Мићевић, нав. дело, 2015, 55.

²⁴ Милан Кундера, *Изneverени шесџаменџи*, Просвета, Београд, 1995, 76.